

Bedřich Smetana

2. 3. 1824 Litomyšl - 12. 5. 1884 Praha

4. hodina

- první významná osobnost hudebního života v procesu formování české moderní společnosti a její kultury (zvl. v 2. pol. 19. stol.)
- univerzální osobnost: skladatel, pianista, pedagog, dirigent, sbormistr, dramaturg, kritik, organizátor hudebního života
- všechny jeho činnosti jsou těsně provázány s kulturním děním zvl. Prahy, jeho tvorba je úzce navazána na domácí pomery a potřeby
- osobnost nevšedního rozhledu: znal dobové myšlenkové proudy a tendence, udržoval kontakty se špičkovými hudebníky (zejm. s Lisztem)
- s jeho tvorbou se začala formovat základna českého repertoáru (operního, symfonického, komorního, sborového)
- významně se podílel na budování samostatných českých institucí, nezávislých na německých, které nejsou jen národního významu, ale vybudované v duchu nejmodernějších evropských
- všechno jeho jednání bylo motivováno silným mravním patosem (nesmlouvavý boj o vysoké umělecké ideály, zápas s vlastními životními handicapy)
- svou tvorbou vytvořil určitou představu o české národní hudbě, všichni další skladatelé se museli s jeho odkazem nějak vyrovnat
- obraz jeho doby se mění

1. Mládí a léta studií: 1824 - 1847

rodina v Litomyšli, otec František, matka Barbra Linková, Bedřich 11. dítě, ale 1. dlouho očekávaný syn, silné vazby v rodině

- život v blahobytu, bezstarostné dětství
- společenské prostředí: otec sládek, společenský vzestup završil v Růžkově Lhoticích: vlastník panství, styky se šlechtou, velmi čilý společenský život, místo prázdninových pobytů BS
- v rodině silné vlastenecké smýšlení, rodina česká, hovořili česky, pohyboval se v českém prostředí, i když vystudoval německé školy a čj. zvládal s obtížemi (v otázkách deklamace mu pomáhali Eliška Krásnohorská a Otakar Hostinský)
- otec hudební amatér (housle) → BS od malička ve styku s hudbou, v Litomyšli pověst zázračného dítěte, 1. skladatelské pokusy
- z Litomyšle stěhování do Jindřichova Hradce - další rozvoj otcových podnikatelských aktivit

Studia Bedřicha Smetany

rázný společenský život • zaměstnání hudbou • nevátný student

- v Jihlavě: poprvé odloučen na delší dobu od domova, německé prostředí → neunesl
- poté Německý Brod a pak Praha - zde bohatý kulturní život (koncerty, představení ve StD, kvalitní orchestry, konzervatoř, koncerty virtuózů - od 1840 koncertoval v Praze F. Liszt...). BS účasten hudebních aktivit, účinkoval ve studentském kvartetu, kterému přepisoval repertoár. Vznikají jeho první systematické kompozice:
 - *Luisina polka* (1840) - jméno podle sestřenice, velmi si díla cenil
 - *Jiřinkova polka* (1840)
 - polka *Ze studentského života* (1842)
 - první *Lístky do památníku*
- → rozhodnutí stát se hudebníkem → tvrdé zakročení otce
- na přímlovu bratrance Josefa Františka na gymnázium do Plzně (1840 - 1843) - dostudoval, pokračuje kompoziční činnost - zvl. klavírní dílo, hlavní oblasti: polky (také kadrily, galopy a kvapíky), virtuózní skladby, lístky do památníku

~~po dokončení gymnázia v Plzni definitivní rozhodnutí stát se hudebníkem („ve virtuozitě Lisztem a v kompozici Mozartem“)~~

- rozhodnut odejít studovat do Prahy: uvědomění si nutnosti soustavného a systematického hudebního vzdělání + vztah ke Kateřině Kolářové, žačce Prokschova ústavu v Praze
- otec proti hudebním studiím, další zásah bratrance Františka
- studia - souhrn:
 - Litomyšl - základní škola 1829 - 1831
 - Jindřichův Hradec - základní škola 1831 - 1833, gymnázium 1833 - 1835 (propadl)
 - gymnázia Růžkovy Lhotice, Jihlava 1835 - 1836, Německý Brod 1836 - 1839, Praha 1839 - 1840, premonstrátské gymnázium Plzeň 1840 - 1843
 - Praha u Proksche 1843 - 1847

Praha a Josef Proksch 1843 - 1847

- (1843) → Praha → první systematické vyučování v rodině hraběte Thuna → dobré finanční zajištění, možnost studia na soukromém ústavu u Josefa Proksche (slepý pedagog)
- první systematické hudební vzdělání, komplexní: klavír, hudební teorie a historie
- u Thunů další umělecké kontakty (klavírista Alexandr Dreyschock), možnost zúčastnit se řady koncertů:
 - 1846 řídil v Praze dva koncerty H. Berlioz
 - 1847 ve StD koncert Schumannových
 - koncerty F. Liszta
- Praha naprosto držela krok s Vídní v uvádění soudobé hudby, mnohdy ji i předstihla → významné pro BS a jeho další tvůrčí směřování
- 1847
 - dokončení studií u Proksche
 - vykrystalizování jeho umělecké a skladatelské osobnosti, jednoznačné vzory: Schumann, Chopin, Mendelssohn, Liszt, Berlioz
 - dozrání vztahu s Kateřinou Kolářovou
 - ukončení pedagogického působení u Thunů

2. Praha - samostatná existence 1847 - 1865

1847 - konkrétní cesta do východních Čech, neúspěch

- 1848
 - založení vlastního soukromého ústavu s Kateřinou (sňatek 1849) + soukromé vyučování → finanční zajištění
 - ☹ obrovské časové vytížení, vyučování = nutné zlo
 - ☺ dobré renomé školy, realizace BS coby interpreta a vznik velkého množství kompozic pro ústav
 - navázání celoživotního přátelství s F. Lisztem
 - jeho celoživotní rádce, vzor a uctíváný mistr, i když v závěru života už rovnocenné umělecké osobnosti
 - BS mu tento rok poslal svých *Šest charakteristických skladeb* a Liszt je doporučil k vydání
 - dlouhodobější kontakt až od 1856 při návštěvě Liszta Prahy
 - revoluční události (1848): účelově psané kompozice (např. pochod *Pražské studentské legie*)
 - další kompozice tohoto období:
 - *Slavnostní ouvertura* (podtitul *Jubil ouverture*), také označovaná *Velká*
 - jeho 1. skladba na český text: *Píseň svobody*

Kompoziční vývoj

- dosud nejpocetnější je jeho klavírní tvorba – závažný a reprezentativní celek jeho tvorby stejně jako jiné kompoziční oblasti, 3 okruhy:
 1. *Lístky do památníku* = drobné charakteristické skladby - tehdy velmi populární žánr, některé z nich vyšly později jako *Črty* op. 4 a 5
 2. polky - proměna: směřuje k tvorbě svébytného koncertního útvaru, už jde o stylizaci tance, podobně jako Chopin a jeho mazurky
 - vrcholné: *Salónní a Poetické polky*, op. 7 a 8
 3. virtuózní skladby - hledání a experimentování s formou a výrazovými prostředky, BS se do nich promítal i jako pianista - byl vysoce ceněným interpretem

Smetanovy pražské aktivity

- komorní koncerty
 - vystupoval jako komorní hráč, spolupráce se StD a konzervatoři
 - iniciátor těchto produkcí
- dirigent
 - v Praze jen jednou před odjezdem do Švédska! Na vlastním koncertě dirigoval *Triumfální symfonií* (1853 - 1854) - jeho jediná symfonie, chtěl ji dedikovat sňatku císaře Františka Josefa s princeznou Sisi → cituje v ní Haydnovu melodii rakouské státní hymny

Osobní život

- 1849 svatba s Katerinou Kotarovou - velice vhodná partnerka, harmonické soužití, vynikající muzikantka, pomáhala s výukou v jejich soukromé hudební škole
- celkem 4 dcery, z nichž 3 zemřely, mezi nimi nejstarší a nesmírně hudebně nadaná Bedřiška →

→ *Klavírní trio g-moll*

- dílo velmi moderní, pracuje s motivickou spřízněností (tematické propojení vět), ale stále na půdoryse klasické sonátové formy
- premiéra způsobila velkou rozpačitost, kritika nebyla s to jej pochopit
- završení jeho dosavadní tvůrčí etapy, nejzávažnější shrnutí jeho dosavadních kompozičních schopností

3. Göteborg 1856 - 1861

rozhodnutí odjet z Prahy 1856, důvody:

- ekonomické - ne jediný důvod, protože příjmy v Praze měl nadprůměrné, ale výdaje???
 - únik před tísnivým domácím prostředím
 - nejdůležitější důvod: umělecký
- dosud renomovaný hudební pedagog, známý a uznávaný pianista, ale jeho ambice byly vyšší: chtěl se prosadit jako skladatel a organizátor hudebního života, což v tehdejší Praze nebylo možné: Praha - malé centrum, omezené provozovací možnosti, rozebrané významné hudební pozice, starší authority... → malá naděje, že tu získá společensky významné a ekonomicky příznivější postavení: „*Praha mě nechtěla uznat, opustil jsem ji.*“
 - podnět: Alexandr Dreyschock
 - pedagog (soukromí žáci a ředitel hudební amatérské společnosti) + možnost další umělecké realizace

- další setkání s F. Lisztem → utvrzení v jeho hudební orientaci → symfonické básně: *Richard III.* (1858), *Hakon Jarl*, *Valdštýnův tábor* (1858/59) - zde poprvé polka v orchestrální skladbě
 - obrovský pokrok v jeho skladatelském vývoji
 - provedeny až po návratu do Prahy
- další dílo: *Macbeth a čarodějnice* (1859) - pro sólový klavír
- koncertní činnost: možnost uměleckého uplatnění, zdroj příjmů, vystupoval jako dirigent, klavírista a komorní hráč
- bohatý společenský život, nesmírně oblíben
- přátelství s lady Benecke
- 1859 po cestě ze Švédska zemřela Kateřina, dva roky nato svatba s Bettinou Ferdinandovou

- v Göteborgu došel určitého stupně uměleckého uplatnění, ale nemohl očekávat od tamních poměrů více
- stesk po domově, pocit izolace od hudebního dění

~~poč. 60. let a střešování politické situace v českých zemích, zprávy o přípravě budování českého ND s operní scénou (neustále sledoval pražský tisk), vznik kulturních a hudebních spolků → 1861 definitivní odjezd zpět do Prahy~~

- přínos pro Göteborg:
 - BS byl nejvýznamnější hudební osobnost, která tam dlouhodobě působila
 - založil pořádání pravidelných koncertů
 - přinesl nové dramaturgické impulzy, seznámení s dobovým moderním repertoárem
 - vychoval řadu studentů, s některými udržoval dále kontakt a hostil je při návštěvě Prahy
 - základ pro založení symfonického orchestru (vznikl až po jeho odjezdu)

- přínos pro BS:

- finanční zajištění, ale také velké výdaje
- umělecké hledisko: poprvé možnost se plně umělecky realizovat
- mnoho koncertních příležitostí

~~působení sborníšťovské a dirigentské → mnoho praktických zkušeností, které uplatnil v následujícím období pražského působení~~

- v kompozici experimenty s formou → symfonické básně
- do Čech se vracel zcela vyhraněný a sebevědomý umělec, který se v Praze rychle adaptoval a byl připravený převzít vůdčí úlohu v pražském hudebním životě

- další skladby s göteborského období:

- *Vzpomínka na Čechy ve formě polek*, op. 12 a 13 (2 sešity, 1. věnován lady Benecke, 2. Bettině) - další uvolnění charakteru polky, vyšší stupeň idealizace tance

4. pražský život: umělecké začátky 1861 - 1874

- emancipace českého národa, vznik sebevědomé společenské třídy (měšťané, živnostníci, podnikatelé, umělci...), kteří se prezentovali politicky, ekonomicky a kulturně, vznik českého ekonomického a kulturního zázemí
- jazykový obrat: zrovnoprávnění čj. a nj., úředně od 1880, vrchol: 1882 = rozdělení univerzity na Karlovu (českou) a Ferdinandovu (německou) - viz dále období pozdního romantismu
- konec utrakvistických spolků, zakládány už výhradně německé nebo české - z nich se nejvíce na formování české společnosti podíleli:
 - Hlahol - pěvecký spolek, 1861, dirigent Karel Knittl
 - Sokol - tělovýchovná jednota, 1862
 - Svatobor - literární spolek, 1862
 - Umělecká beseda - 1863
 - noviny a časopisy: Lumír, Světozor, zvl. Národní listy = první český deník, hudební: Slavoj, Dalibor, 1870 - 1875 Hudební listy (pozor: Hudební listy vydával i L. Janáček v Brně 1884 - 1888)
- BS tyto události velmi intenzivně prožíval, velmi se ve veřejném životě angažoval, stával se hybnou silou tohoto dění, veškerou svou činnost vkládal do služeb těchto národních idejí

- v Praze ale neznámý:

- snaha uplatnit se jako cestující virtuóz (Německo, Holandsko) - prodělečné
- v Praze uspořádal dva koncerty ze svých skladeb - prodělečné

- dočasný návrat do Švédska 1862 - pojatý jako koncertní cesta

- po návratu členem mnoha českých hudebních a kulturních spolků, účastník reprezentačních a manifestačních akcí
- zájem o český jazyk - BS si uvědomoval jeho důležitost, korespondence už výhradně v čj.
- 1863 - 1867 opět vlastní hudební ústav (= centrum společenského dění) + soukromí žáci
- 1863 - 1866 sbormistrem Hlaholu - spolek ovlivnil rozvoj spolkového pěveckého hnutí
- 1866:
 - neúspěšný konkurz na místo ředitele konzervatoře po Kittlovi, dostal jej Josef Krejčí
 - kapelníkem Prozatímního divadla = zajištění stabilní existenční základny

- koncertní pianista
- dirigentská činnost
- tvorba:
 - po návratu ze Švédska: koncertní etuda g-moll *Na břehu mořském*, op. 17
 - v souvislosti s působením v Hlaholu sborová tvorba
- v čele hudebního odboru Umělecké besedy
 - pestrá spolková činnost
 - vznik prvního českého vydavatelství: Hudební matice
 - účast na národních oslavách (1864 = 300. výročí narození Shakespeara, 1869 = 500. výročí narození Mistra Jana Husa aj.)
- založení filharmonických koncertů - snaha formovat hudební vkus posluchače, dirigoval až do ohluchnutí 1874

Oblasti činnosti

- přispíval do Slavojů a zejm. do Národních listů - zde hudebním referentem
- nejvíce příspěvků na operní představení
- kompoziční činnost
 - velké časové vytížení společenskými akcemi
 - od 60. let soustředění na operu - stála v hierarchii hudebních žánrů nejvýše, reprezentace národního umění, další impulz: 1868 položení základního kamene k ND

Pražský operní provoz

- jediná stálá operní scéna, německá
 - nejvýraznější éra za Škroupa (1837 - 1857): uváděl operní novinky (např. Wagnera, jehož díla zde BS slyšel), operety (Offenbach), mnoho dalšího italského, německého a francouzského repertoáru
 - pro vybudování samostatného českého ND zatím nebyly prostředky → vzniklo Prozatímní divadlo (mělo operní a činoherní scénu a baletní soubor, šéfem opery Jan Nepomuk Maýr), v letních měsících se pronajímalo od Stavovského divadla Novoměstské divadlo (zde měl premiéru např. Smetanův *Dalibor*)
 - od 1867 si Prozatímní divadlo vystavělo vlastní letní scénu: Nové české divadlo (zde premiéry českých oper, vč. posledních Smetanových)
 - obě české scény uváděly základní díla evropské hudební literatury (Rossini, Offenbach, Mozart, Glinka, Gluck...)
- velké vzbuzení zájmu o komponování českých oper
- stat' věnovaná operě: *O našich poměrech hudebních* (v Národních listech, 1864) - Smetanova ostrá kritika repertoáru

Smetanova operní tvorba

- skladatel české národní opery, v jeho tvorbě se naplnil jeden z požadavků hudby a kultury 19. století: ideál národní hudby, která má být reprezentována zvl. operou
- tvoří jednu z páteří Smetanova díla a českého operního repertoáru vůbec
- národní charakter - inspirace a umělecké přetváření lidové tvorby - vzor pro další skladatelské generace, reprezentují představu o českosti na operním jevišti
- celá jeho operní tvorba je snahou vyrovnat se s různými typy opery, každá opera je osobitým vkladem do základů českých operních žánrů
- záměr komponovat opery už při příjezdu z Götteborgu
- začal komponovat až v pozdním věku, tj. po návratu z Götteborgu a v době veřejného uznání jeho předchozí tvorby symfonické, komorní a vokální
- v době kompozice první opery už vyvrálý skladatel → neexistují začátečnické operní pokusy

~~Wagner přijal princip Wagnerova hudebního dramatu, jeho vzory: Beethoven a Mozart. Přesto navazuje na wagnerovský jevištní typ: plynulý rozvoj hudebního dramatického proudu~~

- využíval italského bell canta, ale inklinoval k německé a francouzské opeře
- smysl pro pevnou hudební stavbu a logiku, skvělá charakteristika postav, situací...
- komponoval na náměty výhradně české (historie, mytologie, současný život), příp. cizí námět přenesl do českého prostředí (*Dvě vdovy* z francouzského prostředí)
- komponoval na texty výhradně české, německá libreta (*Libuše*, *Dalibor*) si nechal přeložit, problém: sám češtinu neovládal dobře, jazyk nebyl ustálený, bez zkušeností s deklamací...
- celkem 8 oper + 1 nedokončená, poslední 4 opery komponoval v hluchotě (*Hubička*, *Tajemství*, *Čertova stěna*, *Viola*)

Braniboři v Čechách

- libreto Karel Sabina, prem. 1866 v Prozatímním divadle, historická
- téma: Praha po období okupace českých zemí Branibory po smrti krále Přemysla Otakara II. 1278
- uzavřená čísla, masivní taneční a sborové scény (v duchu principu velké francouzské opery)
- komponovaná kvůli vypsání Harrachovy ceny 1861, *Braniboři* zvítězili, ale s velkými výhradami
- provedení nastudoval BS = jeho první práce s divadelním souborem, velice úspěšné

Prodaná nevěsta

- libreto Karel Sabina, prem. 1866 v Novoměstském divadle, komická
- psal z trucu: důkaz, že je po *Braniborech* schopen komponovat i na odlehčená témata
- jeho nejúspěšnější dílo - díky tomu 1866 prvním kapelníkem v Prozatímním divadle
 - získal tak nejvyšší pozici v celém českém hudebním životě
 - pevné existenční zakotvení
 - 1872 zřídil při divadle operní školu, která připravovala pěvecký dorost
- v roce 1882 se dočkal jejího 100. provedení
- mnoho proměn (celkem 4 verze - z let 1866, 1868, 1868 a 1870): původně zpěvohra s mluvenými dialogy o 2 jednáních, po několikerém přepracování nynější podoba: tříaktová, s recitativy a baletními výstupy (skvělé stylizace tančících lidových prvků)

Postavy a děj:

- Mařenka - nucená do sňatku s bohatým Vaškem, dědicem Michova statku, ale chce chudého hodného Jeníka
- Jeník - mezi ním a Mařenkou vzájemná láska, on tají, že je nevlastní a kdysi zatoulaný bratr Vaška
- Kecál - obchod s Jeníkem: Kecál mu zaplatí 300 zlatých, když nechá být Mařenku. Jeník souhlasí, ale podmínka: Mařenka si vezme Michova syna → rozhořčení ostatních, že prodává své děvče
- závěr: Jeník odkrývá, že je také synem Michy → bere si Mařenku, všichni jim žehnají
- známá čísla
 - sbor venkovanů *Proč bychom se netěšili* (1. dějství, 1. výstup)
 - duet Jeníka a Mařenky *Věrné milování* (1. dějství, 2. výstup)
 - výstup Kecala *Všechno je hotovo* (1. dějství, 3. výstup)
 - scéna Kecala s Jeníkem *Znám jednu dívku, ta má dukáty* (2. dějství, 4. výstup)
 - výstup rodičů Mařenky *Rozmysli si, Mařenko, rozmysli, na své štěstí dobře pomysli* (3. dějství, 5. výstup)

Dalibor

- slavnostní prem. 1868 v Novoměstském divadle při příležitosti oslav položení základního kamene k ND = nejvýznamnější celonárodní slavnost v dějinách české společnosti
- v této souvislosti vyzněla úspěšně, ale na repertoáru se tehdy neudržela
- německé libreto Josef Wenzig, do čj. přeložil Ervín Špindler
- romantický milostný námět, jediná tragická opera
- vyzrání Smetanova kompozičního stylu, důsledně prokomponované, i když stále v uzavřených číslech
- rozšíření sólových výstupů, duetů a sborů
- bez ansámbľů a baletů
- důležitá role orchestru, bohatá instrumentace
- vytýkáno: wagnerianismus (požívání příznačných motivů) a cizáctví
- vedle *Prodané nevěsty* dnes hrán na světových scénách nejčastěji

absence vzoru české opery

• Smetanův vztah k opernímu dramatu X od národní opery se požadoval vážný námět

- *Dalibor* - opera tragická, milostná, vytýká wagnerianismus X předpokládal se hrdina pozitivní a aktivní, *Dalibor* byl katalyzátorem pro vznik polemik, jak má vypadat česká opera:
 1. zastánci Wagnerových reforem
 - mínění, že Wagner razil nejpokrokovější snahy v operě → bohatá orchestrace, harmonie a instrumentace, prokomponovaný orchestr, extrémní: přesunutí děje do orchestrálního aparátu
 - např. estetik Otakar Hostinský
 2. zastánci klasických principů
 - dominantní má být zpěv a tón lidského hlasu, vzor v italské operě
 - např. František Pivoda
- Smetana vnitřním přesvědčením nepatřil ani do jedné skupiny
- ostré výměny názorů v tisku, oba tábory měly vymezené platformy (časopis *Dalibor* = Smetanovi stoupenci)
- vyústělo ve střety politických názorů a osobních averzí → BS rozhodnutý opustit místo v operě, ale díky veřejné petici zůstal

Libuše

1894 u Národního divadla

- německé libreto Josef Wenzig, do čj. Ervín Špindler
- námět: pověst o vzniku českého panovnického rodu Přemyslovců
- původně korunovační opera - ke korunovaci císaře Františka Josefa na českého krále, k čemuž ale nedošlo
- nejzávažnější scénická práce
- BS si přál její provedení jen při slavnostních příležitostech
- stavebně nejnáročnější opera, vysoké nároky na provozovací aparát, interpretačně náročná
- 3 jednání: *Libušin soud*, *Libušin sňatek*, *Libušino proroctví* (v něm použití husitského chorálu *Ktož jsou boží bojovníci*)
- obsahuje velké sbory, ceremoniální čísla
- fanfáry ze slavnostního úvodu dodnes oznamují příchod prezidenta ČR
- děj: Chrudoš a Štáhlav se prou o dědictví, má je rozsoudit Libuše, Chrudoš ale odmítá, aby je soudila žena. Libuše dosazuje na trůn Přemysla, ve slavnostní chvíli dostává vidění slavné budoucnosti národa.
- slavní interpreti postav:
 - premiéra: Libuše (soprán) - Marie Sittová, Přemysl (baryton) - Josef Lev
 - další významní: Libuše: Marie Podvalová, Eva Urbanová

Dvě vdovy

- veselohra, 1874, text a libreto Emanuel Zünger, komická
- podle francouzské konverzační opery → přeneseno do současného českého venkovského prostředí
- původně zpěvohra s mluvenými dialogy (podobně jako *Prodaná nevěsta*), jen 4 postavy → několik přepracování, mj. také prokomponováno (1877)
- obsahuje aktuální narážky na současné společenské a politické dění
- noblesní atmosféra salonu, komorní ráz
- hojně využívá polkový materiál
- nový konverzační styl (zpěvní recitativ)
- 1881 uvedl Mahler v Hamburku jako první zahraniční provedení - s *Prodanou nevěstou* jsou to jediná dvě zahraniční provedení jeho oper za jeho života
 - <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:6e65dad0-6565-11e6-b819-005056825209?page=uuid:2a9a6220-6601-11e6-b819-005056825209>
- premiéra březen 1874 = poslední operní představení, které BS řídil

5. hluchota, Jabkenice 1874 - 1884

- vrcholící polemiky o jeho kompozičním stylu, útoky vůči jeho osobě, skladateli i šéfovi české opery → BS znovu uvažoval o odchodu z divadla a dráze koncertního virtuóza → intenzivní cvičení na klavír (dříve zanedbával)
- pobyty v Jabkenicích u Prahy u dcery Žofie, zde první sluchové potíže
- pozn.: jeho jediný koncert v Brně zorganizoval Josef Illner 16. 6. 1873!
- ztráta pevné existence
- řada pokusů o léčbu v Čechách i zahraničí
- nutnost stáhnout se z veřejného života a veřejných aktivit → obrovský nárůst kompoziční činnosti, zvl. do 1880 je jeho kompoziční tempo vysoké
- období završení jeho celoživotní tvorby, syntéza, vznik většiny jeho významných a vrcholných děl
- 1875 definitivní odchod z Prahy do Jabkenic k dceři Žofii, stále do Prahy dojížděl a udržoval kontakty

Má vlast

cyklus šesti symfonických básní v pořadí *Vyšehrad*, *Vltava*, *Šárka*, *Z českých luhů a hájů*, *Tábor*, *Blaník*

- návrat k formě symfonické básně ze švédského období
 - 1. dílo, které vzniklo bezprostředně po ohluchnutí, koncepcí se ale zabýval už dříve
 - postup komponování:
 - 1874 *Vyšehrad* + *Vltava* (tato za 19 dní!) = hlavní dvojice
 - 1875 *Šárka* a *Z českých luhů a hájů* → tetralogie nazvaná *Vlast*
 - 1879 *Tábor* a *Blaník* (v obou motiv husitského chorálu *Ktož jsou boží bojovníci*), při vydání pak název *Má vlast*
 - formy: sonátová - *Vyšehrad* a *Tábor*, rondo - *Vltava*, variace - *Šárka*
- beethovenovský kompoziční princip slučuje s novoromantickou programností
- jednotlivé básně koncertně uvedeny postupně, souborně 1882 = zcela mimořádná událost v českém hudebním životě
 - provedeno také v zahraničí (Londýn, Budapešť, Varšava, Hannover, Paříž)
 - celý cyklus vydal pražský nakladatel František Antonín Urbánek
 - existuje i v autorské verzi pro 4ruční klavír

Klavírní tvorba

Navrát ke třem hlavním oblastem klavírní tvorby:

- k charakteristickému klavírnímu kusu
- k tanečním formám (zvl. polce)
 - *České tance* - 2dílný cyklus, zamýšlel i verzi 4ruční a orchestrální
 - 1. řada - 4 polky, dovršují Smetanův proces proměny v útvar svébytného idealizovaného tance
 - 2. řada - 10 čísel, další typy tanců
- k virtuózním skladbám
 - cyklus *Sny* (1875) - vrchol nástrojové stylizace, vzpomínka na mládí, výraz díky za finanční pomoc svým bývalým žačkám

České tance, op. 27

- 1. řada (1877) - 4 polky
 - 2/4 takt, vznik cca 1830 v Čechách, původní název: maděra (= český lidový kolový tanec), poté kvůli polovičnímu (tj. 2/4) taktu přejmenovaný na půlka → přejmenováno na polka (nejspíše jako výraz sympatií k národnostně utlačovaným Polákům v období revoluce 1830)
- 2. řada (1879) - 10 dalších tanců
 - furiant (lat. furians = rozzuřený, it. furioso = ohnivě) - střídavě 2/4 a 3/4 takt, rychlé tempo (presto)
 - slepička - 2/4 takt, tempo moderato, během tance napodobování typických pohybů zvířat (také bažant, kohut, žabský...)
 - oves - 3/4 takt, tempo andantino
 - medvěd - 3/4 takt, tempo allegro
 - cibulička - 3/4 takt, tempo moderato
 - dupák (= dupavá), 2/4 takt, tempo vivacissimo
 - hulán (= hulánka, hulán = polský voják bojující na koni), 3/4 takt, tempo andantino
 - obkročák - 2/4 takt, tempo allegro
 - sousedská (= houpavá, šupák, šoupavá) = párový lidový tanec, 3/4 takt, česká varianta valčíku, vznik ve 30. letech 19. stol., tempo moderato
 - skočná (= skákavá, skočavka, skočná polka) - párový tanec, doprovod ve výrazných osminových hodnotách, 2/4 takt, tempo vivace

Komorní tvorba

U Dvořáka komorní tvorba vzniká z pocitu izolace a osamělosti vznikají oba smyčcové kvartety

- 1. *smyčcový kvartet e-moll Z mého života* (1876)
 - autobiografický záměr, každá věta jako nějaký důležitý životní moment:
 - 1. věta = náklonnost k umění, touha po něčem, co se nedá vyslovit
 - 2. věta = polka, upomínka na mládí, veselí, taneční svět
 - 3. věta = 1. láska - Kateřina Kolářová
 - 4. věta = poznání národního uvědomění a tragický zlom (ohluchnutí)
 - zachovává tradiční klasický sonátový cyklus
 - výtky na nehratelnost díla, 1. provedení v domáckém prostředí, violu hrál A. Dvořák
 - za života BS se dočkal i řady zahraničních provedení (Výmar, Moskva)
- 2. *smyčcový kvartet d-moll* (1882 - 1883)
 - komponoval už v závěru života, kdy byl schopen pracovat jen s několikaměsíčními pauzami
- *Z domoviny* (1880) - dueta pro housle a klavír
 - komorní obdoba básně *Z českých luhů a hájů*

Kontakty a další tvorba

- pravidelné návštěvy operních a činoherních představení a koncertů Umělecké besedy, pomocníci a přátelé:
 - Josef Jiránek - klavírista, u kterého BS bydlel v době pobytů v Praze
 - Adolf Čech - jeho nástupce na pozici 1. kapelníka opery Prozatímního divadla
 - Josef Srb-Debrnov - důvěrník a sekretář BS, vyřizoval mu všechny praktické záležitosti, v jeho pozůstalosti se dochovala řada děl BS
 - Ludevít Procházka - žák BS, kritik, od 70. let působil v zahraničí, zasloužil se o provádění skladeb BS v zahraničí (např. jako pianista provedl *Klavírní trio g-moll*)
- *Píseň na moři* (1876 - 1877) - nejrozsáhlejší a nejnáročnější mužský sbor BS, komponoval ho pro Hlahol, na slova Vítězslava Háška
- písňový cyklus *Večerní písně* (1879), na slova V. Háška
- menší sbory: *Věno*, *Modlitba* (oba 1880) - oba na text J. Srba-Debrnova aj.
- dominantní postavení si i v tomto období zachovala tvorba operní:

Hubička

1875-1876, příležitostní „opera prostonárodní“

- přechod od oper uzavřených čísel k prokomponovaným útvarům
- komická, libreto Eliška Krásnohorská (podle povídky Karolíny Světlé), dokázala bez problémů vyhovět jakýmkoliv požadavkům BS, považovala za čest, že s ním může spolupracovat
- lyrická, vroucí a intimní atmosféra lidového prostředí, jemná komika
- problematika hloubky, určitosti a opravdovosti lidských vztahů a citů
- citace lidové písně (jediná ve Smetanových operách): *Hajej, můj andílku*
- ukolébavka *Letěla bělounká holubička* zlidověla
- veřejností očekávaná opera, protože šlo o první operní dílo hluchého skladatele
- obrovský úspěch, popularitou se vyrovnala *Prodané nevěstě*

Tajemství

- libreto Eliška Krásnohorská, 1878, komická
- nejvíce prokomponovaná opera
- první česká opera z maloměstského prostředí
- naivní zápletky, lehká komika
- podle mínění BS je to nejdokonalejší a stylově nejjednotnější opera
- obsáhlé a polyfonně zpracované ansámby
- barevně vykreslené figurky - postavy řemeslníků, hašteřivých susedek...
- píseň v doprovodu kytary!
- BS si této opery velmi cenil, i když se neprovozovala tolik

Čertova stěna

- komicko-romantická, poslední dokončené scénické dílo, 1879 - 1882
- libreto Eliška Krásnohorská
- rozpačitý námět i hudební zpracování: kvůli četným zásahům BS z původního záměru komické opery vyšel námět romanticko-historický a komika se vytratila
- závažná témata: konflikt dobra a zla
- vrcholné Smetanovo mistrovství, orchestr se výrazně podílí na průběhu děje, netypické harmonie (motiv Raracha = zv. T⁵), barvitá instrumentace (zvl. v *Pekelném tanci*)
- omezení ansámblových a sborových scén

Viola

- torzo z let 1874 - 1884 (276 taktů partitury a 89 taktů skici), libreto Eliška Krásnohorská (podle Shakespearovy komedie *Večer tříkrálový*)
- provedl Otakar Ostrčil v ND 1924

Závěr života

- 1882 se ještě zúčastnil zvevotevření ND
- konec dubna 1884 převezený do ústavu pro choromyslné v Praze, kde 12. 5. zemřel
- Umělecká beseda uspořádala velkolepý pohřeb
- BS si vždy kladl ty nejvyšší umělecké nároky, nebyl nikdy poplatný době, i když na to ve své materiální stránce doplácel
- jeho požadavky na koncertní a operní provoz vycházely z těch evropských, což v českém prostředí nebylo reálné
- v tvorbě slučoval mozartovský a beethovenovský řád s romantickými a novoromantickými proudy, vždy respektoval klasické hudební formy
- položil základy české operní tvorby
- důležité podněty přinesl ve všech oblastech, ve kterých působil: skladatel, pianista, sbormistr, dirigent, kritik, organizátor, dramaturg...
- v jeho dílech přes všechnu tragiku vždy převážila očištná katarze, vždy je v závěru optimistická vize
- jediné jeho nenaplněné přání: proniknout svými skladbami do zahraničí

Smetanovský kult

- po smrti Smetana zbožšťován a nezdravě heroizován - tvůrce této představy byl hudební estetik Otakar Hostinský (*Bedřich Smetana a jeho boj o moderní českou hudbu*, 1910) a pak zvl. hudební historik Zdeněk Nejedlý a jeho žáci (Otakar Zich, Vladimír Helfert)

Prameny k životu a dílu, literatura

- všechny prameny soustředěny ve Smetanově muzeu v Praze
- Jiří Berkovec - tematický soupis Smetanových skladeb
- Zdeněk Nejedlý - ideologicky zkresleno
- Otakar Zich aj.
- současná badatelka: Olga Mojžíšová

Pojmenování

- spadá pod České muzeum hudby, které spravuje Národnímu muzeu
- <http://www.nm.cz/Ceske-muzeum-hudby/Oddeleni-CMH/Muzeum-Bedricha-Smetany/>
- Smetanova Litomyšl
 - festival klasické hudby, od roku 1946
 - <https://www.smetanovalitomysl.cz/cs/>
- Smetanova síň - součást Obecního domu v Praze (!)
- Smetanovo nábřeží (Praha), Smetanovo náměstí, ulice...
- festival Pražské jaro (!)
 - každoročně zahajovaný v den úmrtí BS 12. 5. *Mou vlastí*, končí 4. 6. Beethovenovou 9. symfonií
 - 1. ročník v roce 1946 = 50. výročí vzniku České filharmonie
 - součástí je interpretační soutěž, koná se každoročně v různých nástrojových oborech
 - <https://festival.cz/>